

Samfunnsøkonomiske gevinster av redusert tilbakefall til kriminalitet

Utarbeidet for Røde Kors, desember 2023

Om Oslo Economics

Oslo Economics utreder samfunnsfaglige problemstillinger og gir råd til bedrifter, myndigheter og organisasjoner. Våre analyser kan være et beslutningsgrunnlag for myndigheter, et informasjonsgrunnlag i rettslige prosesser, eller for interesseorganisasjoner. Vi forstår problemstillingene som oppstår i skjæringspunktet mellom marked og politikk.

Oslo Economics er et samfunnsfaglig rådgivningsmiljø med erfarne konsulenter med bakgrunn fra offentlig forvaltning og ulike forsknings- og analysemiljøer. Vi tilbyr innsikt basert på bransjeerfaring, fagkompetanse og et nettverk av samarbeidspartnere.

Om Nettverk etter soning

Nettverk etter soning (NES) ble opprettet i 2004, og startet opp som et tilbud til straffedømte i Oslo-området. Siden har NES vokst i antall deltakere, frivillige og ansatte. I tillegg er tilbudet utvidet til Bergen, Stavanger, Trondheim, Viken og Tromsø.

Tilbudet går ut på å gi straffedømte en mulighet til å øke sin livsmestring, og bidra til at de kan etablere et liv som ikke er styrt av kriminalitet og rus.

Tilbudet omfatter blant annet én-til én-oppfølging, aktiviteter på fritiden, arbeidstrening og hjelp med å skaffe arbeid, gjeldsproblematikk og privatøkonomi og et eget prosjekt for unge løslatte.

Samfunnsøkonomiske gevinster av redusert tilbakefall til kriminalitet / OE-rapport 2023-106

© Oslo Economics, 21. desember 2023

Kontaktperson:

Rolf Sverre Asp / Ansvarlig partner

rsa@osloeconomics.no, Tel. +47 996 28 812

Foto/illustrasjon: iStock.com

Innhold

Sammendrag og konklusjoner	4
1. Ønske om å belyse gevinster av redusert tilbakefall	5
1.1 Bakgrunn	5
1.2 Mandat	5
2. Kriminalitet – omfang og forebygging	6
2.1 Omfanget av kriminalitet	6
2.2 Kriminalitet påfører samfunnet betydelige kostnader	6
2.3 Forebygging av kriminalitet	7
3. Samfunnsøkonomiske gevinster av redusert tilbakefall	8
3.1 Våre eksempelpersoner	8
3.2 Verdsatte virkninger	8
3.3 Samfunnsøkonomiske gevinster	12
3.4 Oppsummerende vurderinger	13
Referanser	15

Sammendrag og konklusjoner

Kriminalitet er kostbart for samfunnet, med negative konsekvenser for både ofre, gjerningspersoner og samfunnet ellers. Flere studier har forsøkt å identifisere hvor de samfunnsmessige kostnadene av kriminalitet kommer til syne, og å tallfeste kostnadene. Den foreløpig siste i rekken av studier på området er rapporten Samfunnsøkonomiske kostnader av kriminalitet, utarbeidet av Samfunnsøkonomisk analyse (SØA) på oppdrag for Justis- og beredskapsdepartementet. SØA har regnet på offentlige ressurser til forebygging og reaksjon, private kostnader for å redusere risiko, kostnader for ofre av kriminalitet og produksjonstap av straffbar aktivitet. I deres beste anslag er de samlede samfunnsøkonomiske kostnadene av kriminalitet anslått til 144 milliarder kroner årlig.

Kriminalitetens kostnader gjør at det å lykkes med å redusere kriminalitet har stor verdi for samfunnet. Samtidig er det i dag utfordrende å få de som har begått kriminalitet vekk fra en kriminell løpebane og over til et kriminalitetsfritt liv. Til enhver tid er det cirka 3 000 personer som soner en fengselsdom i Norge, og det er i overkant av 7 000 som løslates etter soning hvert år. Hvordan de løslatte tas imot av samfunnet etter gjennomført straff har stor betydning for om de faller tilbake til kriminalitet eller ikke, og norske myndigheter har over tid fått kritikk for ikke å ha en god nok oppfølging av de løslatte. Riksrevisjonen kunne i 2022 vise til at mange av de som blir løslatt fra fengsel mangler bolig og har store økonomiske problemer, og at ansvarlige departementer i liten grad har fulgt opp tilbakeføringsstrategien fra 2017.

Det er ikke bare offentlige aktører som arbeider med tilbakeføring, men også ideelle organisasjoner. Røde Kors' Nettverk etter soning (NES) er den største frivillige ideelle aktøren på dette feltet. Disse organisasjonenes innsats kan utgjøre en forskjell, og for å illustrere viktigheten av å lykkes med tilbakeføringsarbeidet har Oslo Economics, på oppdrag fra Røde Kors, beregnet hva samfunnet kan tjene på å få en enkelt person vekk fra kriminalitet, og over til et lovlydig liv i arbeid eller på trygd. Med informasjon fra Røde Kors og kjennetegn ved deltakerne i NES, har vi konstruert to typiske livsløp for nylig løslatte 25- og 35-åringer, og beregnet nåverdien av gevinster frem til de fyller 60 år.

Med våre beste antagelser vil den samfunnsøkonomiske gevinsten være om lag 30 millioner kroner på å få personene vekk fra kriminalitet og rus, og over i arbeid og om lag 15 millioner kroner på å få personene vekk fra kriminalitet og rus og over på trygd. Dette tilsvarer en gevinst på cirka 1 million årlig for et liv i arbeid og cirka 0,5 millioner kroner årlig for et liv på trygd. Med i disse estimatene er gevinster knyttet til bedre livskvalitet og lengre levetid for den tidligere kriminelle, reduserte helsetjenestekostnader, reduserte offentlige utgifter til forebygging og reaksjon, økt verdiskaping og unngåtte kostnader for ofre av kriminalitet. I tillegg kommer gevinster knyttet til redusert belastning for pårørende og redusert utenforskap. Dette er faktorer som har stor betydning for de berørte personers velferd, men som ikke er kvantifisert.

1. Ønske om å belyse gevinster av redusert tilbakefall

Kriminalitet og rusmiddelbruk påfører samfunnet betydelige kostnader. Forebygging og rehabilitering er derfor et viktig samfunnsoppdrag. På oppdrag for Røde Kors og tiltaket Nettverk etter soning, har Oslo Economics i denne rapporten tallfestet de samfunnsøkonomiske gevinstene av å redusere tilbakefall til kriminalitet og rus etter soning.

1.1 Bakgrunn

En betydelig andel av de som løslates fra norske fengsler begår ny kriminalitet. En sentral del av arbeidet med å forebygge kriminalitet går derfor ut på å motvirke tilbakefall til ny kriminalitet for personer som har gjennomført straff. Det finnes flere aktører, både offentlige og ideelle organisasjoner, som arbeider med tilbakeføring til samfunnet etter gjennomført straff. Et eksempel på et slikt initiativ er Nettverk etter soning (NES), som er et landsdekkende tilbud til straffedømte i regi av Røde Kors.

NES ble opprettet i 2004, og startet opp som et tilbud til straffedømte i Oslo-området. Siden har NES vokst i antall deltakere, frivillige og ansatte. I tillegg er tilbudet utvidet til Bergen, Stavanger, Trondheim, Viken og Tromsø. I 2022 hadde NES 29 ansatte og litt over 400 frivillige som bisto 828 deltakere (Røde Kors, 2023).

Målet med NES er å gi straffedømte en mulighet til å øke sin livsmestring, og bidra til at de kan etablere et liv som ikke er styrt av kriminalitet og rus. NES er en frivillig aktivitet, og målgruppen til tiltaket er

straffedømte som ønsker å gjøre endringer i livet sitt, og som gjerne kjennetegnes ved å ha en opphopning av levekårsproblemer (Danielsen & Lorange, 2023).

Faren for tilbakefall til kriminalitet er størst det første året etter løslatelse. Det er derfor viktig med et godt støtteapparat rundt straffedømte i denne perioden, og i overgangsfasen mellom straffegjennomføring og løslatelse. Nettverk etter soning omfatter blant annet: En-til en oppfølging, sosiale møteplasser der deltakerne får trent sine sosiale ferdigheter, aktiviteter på fritiden, arbeidstrening og hjelp med å skaffe arbeid, hjelp med gjeldsproblematikk og privatøkonomi, et eget prosjekt for unge løslatte samt et tilbud til straffedømtes barn (Røde Kors, 2021).

1.2 Mandat

Oslo Economics har, på oppdrag fra Røde Kors, gjennomført en analyse av samfunnsøkonomiske gevinster av å redusere tilbakefall til kriminalitet og rus etter soning. Formålet med analysen er å belyse verdien av forebyggende arbeid for samfunnet som helhet.

Gevinstene presentert i denne rapporten er ikke basert på beregninger av faktiske utfall for personer som har deltatt i Nettverk etter soning. Tallene representerer derfor ikke de samfunnsøkonomiske gevinstene av dette spesifikke tiltaket.

Utgangspunktet for analysene er scenarier, basert på typiske livsløp for nylig løslatte personer. Analysen tallfester samfunnsøkonomiske gevinster ved at en person avstår fra å utføre nye kriminelle handlinger, slutter med rus og går over til å motta trygd eller delta i arbeidslivet.

2. Kriminalitet – omfang og forebygging

Kriminalitet innebærer store kostander for samfunnet, med konsekvenser for samlet produksjon, ressursbruk og fordeling. I dette kapitlet gir vi et overordnet bilde på omfanget av kriminalitet i Norge, hva kriminaliteten koster, samt hvilket arbeid Røde Kors og andre organisasjoner gjør for å hjelpe mennesker vekk fra at liv med kriminalitet og rus.

2.1 Omfanget av kriminalitet

Den offisielle kriminalitetsstatistikken utarbeides av Statistisk Sentralbyrå (SSB), og omfatter data fra politiet, domstolene og kriminalomsorgen. Kriminalstatistikken inneholder informasjon om anmeldt kriminalitet, men grunnet mørketall vil det faktiske omfanget av kriminalitet være langt høyere.

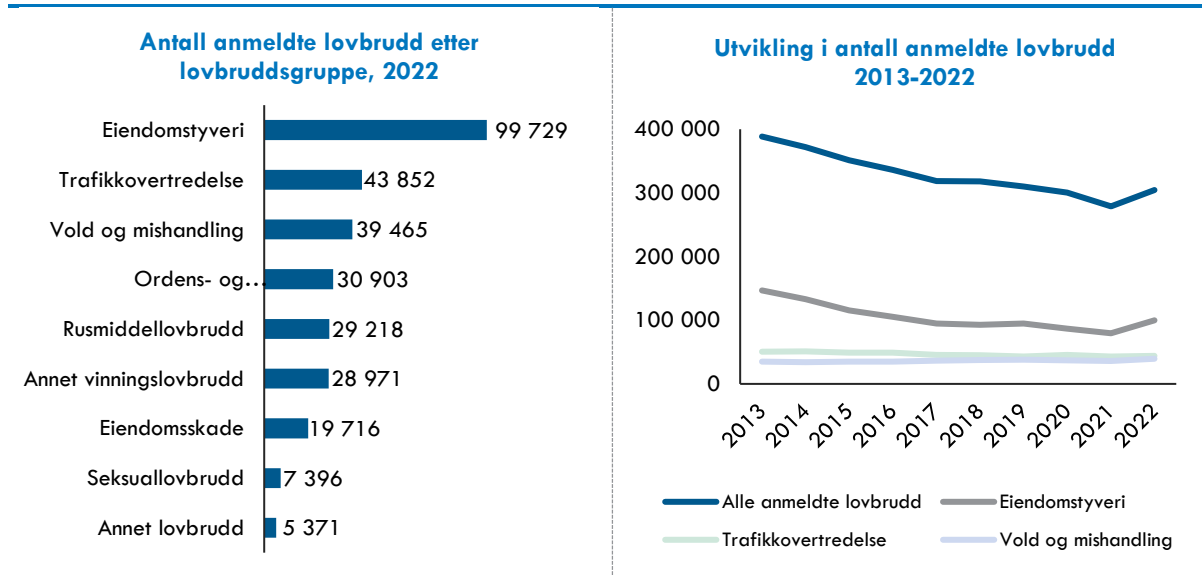
I 2022 ble det anmeldt cirka 305 000 tilfeller av lovbrudd. I kriminalitetsstatistikken sorteres disse lovbruddene i ni hovedkategorier: eiendomstyveri, annet vinningslovbrudd, eiendomsskade, vold og

mishandling, seksuallovbrudd, rusmiddellovbrudd, ordens- og integritetskrenkelse, trafikkovertrjedelse og annet lovbrudd.

Den største lovbruddstypen er eiendomstyveri, som utgjør 33 prosent av alle anmeldte lovbrudd. De fleste av disse omhandler tyveri fra person, av sykkel eller fra bolig. Lovbruddstyper knyttet til trafikkovertrjedelser utgjør 14 prosent av alle anmeldte lovbrudd, og omfatter diverse typer veitrafikkovertrjedelser. Lovbrudd knyttet til vold og mishandling utgjør 13 prosent av alle anmeldte lovbrudd. I overkant av halvparten av disse omfatter voldslovbrudd, mens i underkant av halvparten omfatter trusler om vold og hensynsløs atferd og personforfølgelse.

Kriminaliteten målt ved antall anmeldte lovbrudd har gått ned over tid, men med en økning igjen på 9 prosent fra 2021 til 2022. Ifølge SSB gjenspeiler denne økningen en normalisering til nivået på antall lovbrudd før pandemien (SSB, 2023). Dette gjelder spesielt for eiendomstyveri, herunder anmeldte tyverier fra person, som økte med 77 prosent fra 2021 til 2022.

Figur 2-1: Antall anmeldte lovbrudd, nivå og utvikling

Kilde: (SSB, 2023)

2.2 Kriminalitet påfører samfunnet betydelige kostnader

Selv om alle kan forstå at kriminalitet er kostbart for samfunnet, med negative konsekvenser for både ofre, gjerningspersoner og samfunnet for øvrig, kan det å tallfeste kostnadene gi et nyttig kunnskapsgrunnlag.

Det kan gi innsikt i hvor mye kriminalitet det er fornuftig å bekjempe, og for hvilke deler av kriminaliteten det lønner seg å sette inn støtet (Bakke, 2011). Flere studier har derfor forsøkt å dekomponere og tallfeste de samfunnsmessige kostnadene ved kriminalitet.

I St.meld. 23, 1991-1992 *Om bekjempelse av kriminalitet*, delte det daværende Justis- og politidepartementet kostnadene ved kriminalitet inn i to komponenter: (1) reelle samfunnsøkonomiske kostnader, som refererer til direkte kostnader ved kriminalitet eller kostnader som kunne vært benyttet til noe annet, og (2) lovstridig omfordeling, som innebærer at verdier overføres til andre uten at det nødvendigvis påvirker samfunnets økonomiske resultat (Justis- og politidepartementet, 2005). Departementet anslår de samfunnsøkonomiske kostnadene ved kriminalitet til 38 milliarder kroner (1991), som tilsvarer 80,9 milliarder 2023-kroner. Kostnadene inkluderer direkte kostnader over offentlige og private budsjetter til forebygging, reparasjon og lovstridig omfordeling, og inkluderer ikke produksjonstap og velferdstap.

Et senere anslag på kostnaden av kriminalitet ble gjennomført av Bakke (2011). I rapporten estimeres forebyggende kostnader til å utgjøre 28,2 milliarder kroner, kostnader ved selve kriminaliteten 49,5 milliarder og reaksjonskostnader 10,3 milliarder kroner. Kostnaden ved kriminalitet estimeres til å være 88 milliarder kroner i 2011, som tilsvarer 124,3 milliarder 2023-kroner. Bakke vurderer anslaget som forsiktig, og inkluderer ikke trafikk- og narkotika-kriminalitet.

Den foreløpig siste i rekken av studier på området er rapporten *Samfunnsøkonomiske kostnader av kriminalitet*, utarbeidet av Samfunnsøkonomisk analyse (SØA) på oppdrag for Justis- og beredskapsdepartementet (2022). SØA har regnet på offentlige ressurser til forebygging og reaksjon, private kostnader for å redusere risiko, kostnader for ofre av kriminalitet og produksjonstap av straffbar aktivitet. De estimerer at offentlige ressurser til forebygging og reaksjon utgjør 35,6 milliarder kroner, private kostnader for å redusere risiko 12,8 milliarder kroner, kostnader for ofre av kriminalitet 94,7 milliarder kroner og produksjonstap ved straffbar aktivitet 1,5 milliarder kroner. Totalt anslår de den årlige samfunnsøkonomiske kostnaden ved kriminalitet til å være 144,6 milliarder kroner i 2019, som tilsvarer 172 milliarder 2023-kroner.

2.3 Forebygging av kriminalitet

Forebygging av kriminalitet er en viktig samfunnsoppgave, da redusert kriminalitet sparer samfunnet for store økonomiske kostnader og menneskelige lidelser (Justis- og beredskapsdepartementet, 2013). Å forebygge kriminalitet har dermed stor verdi for samfunnet.

Til enhver tid er det cirka 3 000 personer som gjennomfører en fengselsdom i Norge, og det er i overkant av 7 000 som løslates etter en fengselsdom hvert år.¹ En betydelig andel tidligere straffedømte gjennomfører nye kriminelle handlinger kort tid etter gjennomført straff. Tilbakefall er betegnelsen på det å begå ny kriminalitet etter gjennomført straff, og kan defineres som første gjenningsdato som medfører ny dom til kriminalomsorgen etter løslatelse i fengsel, uavhengig av straffegjennomføringsform i den nye dommen (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2023). Tidligere studier viser at tilbakefallsprosenten var på om lag 23 prosent for menn og om lag 13 prosent for kvinner for løslatte mellom 2015 og 2018 (Kristoffersen, 2020). En sentral del av arbeidet med å forebygge kriminalitet går derfor ut på å motvirke tilbakefall til ny kriminalitet for de som har gjennomført straff.

Tidligere studier finner at innsatte i norske fengsler har større problemer på områder som oppvekst, fysisk og psykisk helse, rus, arbeid, utdanning, bolig, økonomi og relasjoner til venner og familie enn befolkningen ellers. Undersøkelser om levekår blant innsatte i norske fengsler finner at det er klar sammenheng mellom antall levekårsproblemer og troen på å klare å unngå nye lovbrudd etter løslatelsen (Cramer, 2014). Dette indikerer at jo dårligere levekår, desto større er sannsynligheten for å begå ny kriminalitet etter løslatelse.

Hvordan de løslatte tas imot av samfunnet etter gjennomført straff har stor betydning for om de faller tilbake til kriminalitet eller ikke. Vellykket tilbakeføring til samfunnet gir gevinster både for enkeltmennesket og for samfunnet som helhet. I 2017 lanserte regjeringen en nasjonal strategi for samordnet tilbakeføringsarbeid, som går ut på å tilrettelegge for at innsatte er best mulig rustet når de skal tilbake til samfunnet (2017). Tilbakeføringsstrategien til tross, norske myndigheter har fortsatt å få kritikk for ikke å ha en god nok oppfølging av de løslatte, og et godt nok støtteapparat i overgangsfasen mellom soning og løslatelse. Riksrevisjonen kunne i 2022 vise til at mange av de som blir løslatt fra fengsel mangler bolig og har store økonomiske problemer, og at ansvarlige departementer i liten grad har fulgt opp tilbakeføringsstrategien fra 2017 (2022).

Det er ikke bare offentlige aktører som arbeider med tilbakeføring, men også ideelle organisasjoner som Røde Kors, Wayback, Kirkens Bymisjon, Blå Kors og Frelsesarmeen samarbeider med Kriminalomsorgen og tilbyr tjenester til domfelte etter løslatelse.

¹ <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/fengslinger>

3. Samfunnsøkonomiske gevinster av redusert tilbakefall

Tilbakeføring til samfunnet etter gjennomført straff forebygger utenforskap, fremmer deltakelse i arbeidslivet og motvirker ny kriminalitet. For å illustrere gevinstene av å lykkes med tilbakeføring har vi tatt utgangspunkt i tallene for hva kriminalitet koster samfunnet, og gjort om dette til konkrete eksempler på hva samfunnet kan tjene på å få tidligere loubrytere vekk fra en kriminell løpebane og over til et liv i arbeid eller på trygd.

3.1 Våre eksempelpersoner

For å belyse de samfunnsøkonomiske gevinstene av at tidligere straffedømte unngår tilbakefall har vi, basert på informasjon fra Røde Kors, konstruert typiske livsløp for nylig løslatte 25- og 35-åringer i tre ulike scenarier, frem til de fyller 60 år. Et scenario der den løslatte forsetter et liv med kriminalitet og rus, et scenario der den løslatte legger vekk kriminalitet og rus og går over i arbeid, og et scenario der den løslatte går over i trygd.

«Kriminalitetsscenarioet» er vårt sammenligningsgrunnlag (nullalternativ), og gevinstene ved redusert tilbakefall beregnes med dette scenarioet som utgangspunkt. Både 25-åringen og 35-åringen antas å ha rusutfordringer, og vil i kriminalitetsscenariet fortsette å bruke rusmidler. I tillegg antas de å begå nye voldslovbrudd etter visse intervaller som avtar med alderen, og opphører etter fylte 50 år. For 25- og 35-åringen antar vi at det går henholdsvis 2 og 1 år mellom løslatelse og ny dom, og ytterligere et halvt år til ny straffegjennomføring. Videre antar vi at lengden mellom hver ny kriminell handling avtar over tid.

Etter hver straffegjennomføring antas personene å motta uføretrygd og vi legger til grunn at de mottar ytelse tilsvarende minstesatsen for 100 prosent uføretrygd. Minsteytelsen avhenger av om personen er enslig eller bor med en ektefelle, partner eller samboer (NAV, 2023). For 35-åringen legger vi til grunn gjennomsnittet av satsene for enslige og de som bor med ektefelle, partner eller samboer, på 282 316 kroner. For 25-åringen legger vi til grunn gjennomsnittet av satsene for unge uføre som er enslige og unge uføre som bor med ektefelle, partner eller samboer, på 330 357 kroner.

I de to alternative scenarioene, henholdsvis arbeidsscenarioet og trygdscenarioet, antar vi at personen avstår fra nye kriminelle handlinger og blir rusfri.

I arbeidsscenarioet antar vi videre at personen går ut i 100 prosent arbeid etter gjennomført straff, og legger til grunn at lønnen til personen tilsvarer lønn for heltidsansatte i nedre kvartil for alle næringer. I 2022 var denne 490 320 kroner (SSB-tabell 11418), som tilsvarer 516 455 2023-kroner (KPI-justert).

I trygdscenarioet antar vi at personen mottar uføretrygd etter endt soning og legger til grunn de samme antakelsene om trygdeytelser som i kriminalitetsscenarioet.

3.2 Verdsatte virkninger

Det er en rekke mulige komponenter som kan inkluderes i en analyse av gevinstene av redusert tilbakefall til kriminalitet. For våre eksempelpersoner har vi tatt utgangspunkt i kostnadene fra SØAs analyse fra 2022, men gjort enkelte tilpasninger og tillegg. For å beregne gevinstene av rusfrihet har vi tatt utgangspunkt i anslag fra det internasjonale sykdomsprosjektet Global Burden of Disease (GBD) og Oslo Economics (2020).

Virkningene vi har prissatt er helsegevinster for gjerningspersonene i form av rusfrihet, sparte helse- og tjenestekostnader, sparte offentlige ressurser til forebygging og reaksjon, økt verdiskaping, unngåtte kostnader for ofre av kriminalitet og en spart skattefinansieringskostnad knyttet til de offentlige utgiftene.

I tillegg til de nevnte komponentene, inkluderer SØA et estimat på private kostnader for å redusere risiko for å bli utsatt for kriminalitet, sortert etter husholdningers og næringers kostnader knyttet til alarmer, vaktjenester, sikringssystemer (både verdigjenstander og eiendom), forebyggende ressursbruk hos virksomhetene og i frivillige organisasjoner, og ressursbruk knyttet til forsikring (Samfunnsøkonomisk Analyse AS, 2022). De private kostnadene omfatter komponenter det er naturlig å inkludere i en analyse av kostandene av kriminalitet totalt sett. Når vi i vår analyse ser gevinster en enkelttilfeller av redusert kriminalitet, antar vi at de private kostnadene ikke er påvirket.

Tallene vi har prissatt er oppsummert i Tabell 3-1, og under tabellen gis en nærmere beskrivelse av virkningene og vår prissetting, etterfulgt av en samlet omtale av viktige virkninger som ikke er prissatt.

Tabell 3-1: Prissatte virkninger

Helsegevinst	
Verdi av QALY – kvalitetsjustert leveår	1 560 000
Økning i QALY for en person som blir rusfri	0,3
Sparte helsetjenestekostnader	
Helsetjenestekostnader	123 293
Sparte offentlige ressurser til forebygging og reaksjon	
Offentlige utgifter til forebygging og reaksjon av vold og mishandling (per anmeldelse)	237 490
Offentlige utgifter til forebygging og reaksjon av vinning og rus (per anmeldelse)	11 268
Økt verdiskaping	
Forutsatt gjennomsnittlig produksjon uten sykefravær, i kroner, voksne	671 391
Unngåtte kostnader for ofre av kriminalitet	
Kostnader for ofre av vold og mishandling (per voldsepisode)	96 674
Kostnader for ofre av eiendomstyveri (per voldsepisode)	17 572
Spart skattefinansiering	
Skattefinansieringskostnad	20 %

Kilde: Helsedirektoratet (2018), Global Burden of Disease Collaborative Network (2020), Oslo Economics (2020), SØA (2022), DFØ (2023), SSB.

3.2.1 Helsegevinst - bedre livskvalitet og økt levetid som følge av rusfrihet

Hyppig og langvarig narkotikabruk medfører risiko både for akutte og kroniske helseskader, samt sosiale problemer. Resultater fra det internasjonale sykdomsbyrdeprosjektet Global Burden of Disease (GBD) 2016 viser at bruk av alkohol og illegale rusmidler er blant de viktigste risikofaktorene for sykdomsbyrden i Norge (Øverland, et al., 2018). Ifølge GBD var det samlede årlige helsetapet i Norge knyttet til bruken av cannabis, opioider, amfetamin og kokain i 2019 anslått til 19 129 helsetapsjusterte leveår. Et helsetapsjustert leveår er summen av tapte leveår som følge av dødsfall og ikke-dødelig helse-tap. Med ikke-dødelig helsetap menes den tapte helse-relaterte livskvaliteten forbundet med å leve med en sykdom eller tilstand.

Risikofaktorene i GBD-prosjektet anslår at bruk av alkohol og illegale rusmidler bidrar særlig til sykdomsbyrden blant personer i aldersgruppen 15 til 49 år. Narkotikautløste dødsfall er den tredje hyppigste dødsårsaken blant personer under 50 år i Norge (FHI, 2018). I tillegg til at rusbruk i seg selv kan medføre dødsfall, er rusbruk også en risikofaktor for andre dødsårsaker. Dersom man inkluderer disse dødsfallene, øker antall dødsfall som skyldes bruk av alkohol og rusmidler betydelig. Illegale rusmidler og andre rusmidler er særlig en risikofaktor for plutselige og voldsomme dødsfall blant unge menn, blant annet fallulykker og selvmord. Alkohol og rusbruk er også en risikofaktor for dødsfall grunnet skrumplever (levercirrhose), leverkreft, infeksjonssykdommer (for eksempel HIV/AIDS og hepatitt) og epilepsi (Knudsen, 2016).

Med bakgrunn i dette inkluderer vi kostnader som følge av tapte leveår og tapt livskvalitet i vurderingen

av samfunnsøkonomiske gevinster av at en person som tidligere har hatt en skadelig bruk av rusmidler ikke lenger har det.

I veiledere for samfunnsøkonomiske analyser benyttes ulike anslag for verdien av et leveår, og varierer blant annet med om man inkluderer produksjonstap eller ikke. Kvalitetsjusterte leveår (Quality Adjusted Life Years, QALY) inkluderer tap av leveår og helse-relatert livskvalitet. QALY måler helse-relatert livskvalitet på en skala fra 0 til 1, der 1 er full livskvalitet og 0 tilsvarer død. Helse- og produksjonstapet for en person med skadelig bruk av rusmidler kan dermed verdsettes ved å beregne hvordan bruken påvirker personens livskvalitet. Basert på veilederen om helseeffekter i samfunnsøkonomiske analyser (Helsedirektoratet, 2018), kan et kvalitetsjustert leveår verdsettes til 1 560 000 kroner i 2023.

Som tidligere nevnt, var ifølge det internasjonale sykdomsprosjektet Global Burden of Disease (GBD) det samlede årlige helsetapet i Norge knyttet til bruken av cannabis, opioider, amfetamin og kokain i 2019 anslått til 19 129 helsetapsjusterte leveår (Global Burden of Disease Collaborative Network, 2020). Med en prevalens av slik bruk av rusmidler anslått til 45 448 personer, gir dette anslagsvis 0,42 helsetapsjusterte leveår per år per person, noe som reflekterer tidlig død og redusert helse for mange personer med skadelig bruk av rusmidler.

I våre analyser ser vi på gevinsten av at en person som lenge har hatt en skadelig bruk av rusmidler blir rusfri. Det er rimelig å anta at noe av skaden i form av helsetapsjusterte leveår er irreversibel, og vi antar derfor at det fortsatt forekommer et helsetap når man ikke lenger har en skadelig bruk av rusmidler. Med bakgrunn i dette anslår vi forenklet at gevinsten i form

av kvalitetsjusterte leveår er 0,3 per person som blir rusfri per år.

3.2.2 Sparte helsetjenestekostnader

I tillegg til redusert livskvalitet for den enkelte fører rusmiddelbruk til belastning i både primær- og spesialisthelsetjenesten. Mange kommuner har en egen rustjeneste eller en felles rus- og psykisk helsetjeneste, i tillegg til at personer med rusproblemer kan få helsehjelp hos fastlegen, på legevakten, hos ruskonsulent eller hos kommunal psykolog. Kommunene har dessuten plikt til øyeblikkelig hjelp døgnopphold for personer med rusproblemer dersom de har behov for det. For unge kan helsestasjon og skolehelsetjenesten være en del av oppfølgingstilbudet. Rus- og avhengighetsbehandling i spesialisthelsetjenesten omtales som tverrfaglig spesialisert rusbehandling (TSB). Tjenestene utføres av personer med medisinsk, psykologisk og sosialfaglig kompetanse. Det gis også behandling for rusmiddelproblematikk innen psykisk helsevern (PHV) (Oslo Economics, 2020).

I denne analysen legger vi til grunn anslagene fra Oslo Economics (2020) på de årlige gjennomsnittlige utgiftene til primær- og spesialisthelsetjenesten knyttet til behandling av personer med rusutfordringer fra 2019. Disse ble beregnet til 106 000 kroner per person. Når vi inflasjonsjusterer dette til 2023-kroner får vi en årlig innsparing i helsetjenesten på 123 293 kroner per person som blir rusfri.

3.2.3 Sparte offentlige ressurser til forebygging og reaksjon

Både SØA (2022) og Bakke (2011) har inkludert kostnader til offentlige ressurser til forebygging og reaksjon i sine analyser av samfunnsøkonomiske kostnader av kriminalitet. Dette har også Vista Analyse gjort i en analyse gjort på oppdrag for Nettverk etter soning (Vista Analyse AS, 2014).

SØA (2022) har beregnet kostnadene offentlige ressurser til forebygging og reaksjon i etater og virksomheter som har til hensikt å forebygge og reagere på handlinger som straffes etter straffeloven. De har sortert kostnadene med utgangspunkt i hva kostnadene omfatter og hvem som bærer kostnaden:

- Politi og påtalemyndighet
- Domstolen
- Straffegjennomføring og konfliktråd
- Annet under Justis- og beredskapsdepartementet
- Annen offentlig ressursbruk
- Skattefinansieringskostnad

Vi vurderer at SØAs beregninger er grundige og omfattende, og vi baserer oss på deres funn i

² I rapporten oppgis tallet til 9,28 milliarder kroner, men dette er inkludert skattefinansieringskostnader på 20 prosent.

estimeringen av kostnader knyttet til offentlige ressurser til forebygging og reaksjon.

Basert på SØAs anslag på ressursbruk og data på antall anmeldelser i 2019 per lovbruddsgruppe, har vi beregnet gjennomsnittlige offentlige utgifter til forebygging og reaksjon per anmeldelse av henholdsvis vold og mishandling og eiendomstyveri.

SØA (2022) anslår de totale offentlige utgiftene knyttet til forebygging og reaksjon av vold og mishandling til om lag 7,7 milliarder 2019-kroner, ekskludert skattefinansieringskostnader.² Videre viser de til at antall anmeldelser innenfor lovbruddsgruppen vold og mishandling var 38 013 i 2019. Dette gir dermed et anslag på offentlige utgifter knyttet til forebygging og reaksjon av vold og mishandling på 203 439 kroner per anmeldelse. Når vi inflasjonsjusterer utgiftene til 2023-kroner blir anslaget 237 490 kroner per anmeldelse.

For lovbruddsgruppen eiendomstyveri anslår SØA (2022) de totale offentlige utgiftene knyttet til forebygging og reaksjon til om lag 900 millioner 2019-kroner, ekskludert skattefinansieringskostnader. Videre var antall anmeldelser innenfor lovbruddsgruppen eiendomstyveri 94 966 i 2019, som gir et anslag på offentlige utgifter på 9 653 kroner per anmeldelse. Inflasjonsjustert til 2023-kroner blir anslaget 11 268 kroner per anmeldelse.

Beregningene av samfunnsøkonomiske gevinster knyttet til offentlige ressurser til forebygging og reaksjon tar utgangspunkt i informasjon fra Røde Kors om intervall i år mellom løslatelse og ny dom for en 25-åring og en 35-åring, og intervall i år mellom løslatelse og ny soning for en 25-åring og en 35-åring.

For 25-åringen tar vi utgangspunkt i at sparte offentlige utgifter til forebygging og reaksjon påløper hvert andre år de første 6 årene etter løslatelse, for så å påløpe hvert tredje år de neste 12 årene, og til slutt hvert fjerde år før det ikke er noe tilbakefall etter fylte 50 år.

For 35-åringen tar vi utgangspunkt i at sparte offentlige utgifter til forebygging og reaksjon påløper hvert år de første 3 årene etter løslatelse, for så å påløpe hvert andre år de neste 6 årene, deretter hvert tredje år de neste 6 årene før det ikke er noe tilbakefall etter fylte 50 år.

3.2.4 Økt verdiskaping

Produksjonstapet, eller den tapte verdiskapingen, som følge av kriminalitet kommer i tilfellene der tiden på å

begå lovbrudd og sone en straff fortrenger tid som kunne bidratt til verdiskaping gjennom arbeid. Dette gir et produksjonstap for samfunnet. Motsatt gir økt arbeidsdeltakelse en produksjonsgevinst for samfunnet.

Både SØA og vi verdsetter redusert arbeidsinnsats til det denne arbeidsinnsatsen ville kostet, altså lønnskostnaden, med et påslag som tar høyde for feriepenger, tjenestepensjon, arbeidsgiveravgift, forsikringer og fortjeneste.

I sin analyse kategoriserer Vista Analyse denne kostnaden som «Tap av produksjon av varer og tjenester når personene er borte fra arbeid i korte eller lengre perioder på grunn av soning, samt tap av produktivitet som følge av fravær fra arbeid» og legger til grunn årslønn etter sykefravær (2014). Vi ser imidlertid ikke at de har inkludert påslag som tar høyde for feriepenger, tjenestepensjon, arbeidsgiveravgift, forsikringer og fortjeneste. De inkluderer også et estimat på «Evigvarende ressurs- og produksjonstap knyttet til personer som blir varig borte fra arbeid og eventuelt uføretrygdet og /eller varig avhengig av sosialstønad». I vår analyse legger vi til grunn at uføretrygd er en offentlig overføring, og at det derfor kun påløper en skattefinansieringskostnad for dette.

Hvert år en person er i arbeid bidrar personen gjennom verdiskaping. Som en forenkling antar vi at personene vi studerer arbeider 100 prosent. Basert på kjennetegn ved målgruppen legger vi til grunn at lønnen til målgruppen tilsvarer lønn for heltidsansatte i nedre kvartil for alle næringer. I 2022 var denne 490 320 kroner (SSB-tabell 11418), som tilsvarer 516 455 2023-kroner (KPI-justert). Deretter legger vi på et påslag på 30 prosent (feriepenger, tjenestepensjon, arbeidsgiveravgift, forsikringer og fortjeneste), som gir en årlig verdiskapingsgevinst på 671 391 kroner per person i fullt arbeid.

3.2.5 Sparte kostnader for ofre av kriminalitet

Ulike former for kriminalitet har kostnader for direkte utsatte ofre og indirekte berørte parter. Disse kan være økonomiske, men også komme som følge av fysiske eller psykiske skader, tidsbruk og atferdsendringer. Både SØA, Bakke og Vista Analyse har inkludert offerkostnader i sine beregninger. Bakke inkluderer lege- og sykehusutgifter, lidelser ved personskader, tidsbruk, samt de økonomiske tapene for ofre av tyverier, skadeverk, vinning og inntektstap som følge av påførte skader (2011). Vista Analyse tallfester ikke direkte kostnader for ofre i sin analyse, men inkluderer kostnader for ofre i form av trygdeutbetalinger og offentlige erstatninger i beregningen av skattefinansieringskostnaden (2014).

SØA legger til grunn følgende kostnader for ofre av kriminalitet (Samfunnsøkonomisk Analyse AS, 2022):

- Helse- og produksjonstap
- Behandlingskostnader
- Lovstridig omfordeling av verdier
- Pårørende
- Tidsbruk (ofrene)

I vår analyse tar vi utgangspunkt i anslag fra SØA (2022) på totale prissatte kostnader for ofre samt omfang (inkludert mørketall) av de ulike lovbruddsgruppene. Vi antar at kostnadsanslagene i SØAs rapport inkluderer skattefinansieringskostnader der det er relevant. Fordi en del av kostnadene knyttet til ofrene ikke medfører skattefinansieringskostnader (eksempelvis helsetap) gjør vi derfor heller ikke noe forsøk på å skille ut skattefinansieringskostnaden på dette punktet.

SØA beregner de totale kostnadene knyttet til ofre av vold og mishandling til om lag 21 milliarder 2019-kroner. Videre anslår de det totale omfanget av vold- og mishandlingsepisoder (inkludert mørketall) til 252 256 tilfeller i 2019. Ved å kombinere disse anslagene får et estimat på 82 813 kroner per voldstilfelle. Når vi inflasjonsjusterer dette til 2023-kroner blir anslaget 96 647 kroner per voldstilfelle.

For lovbruddsgruppen eiendomstyveri beregner SØA de totale kostnadene knyttet til ofrene til om lag 2,9 milliarder 2019-kroner, og omfanget (inkludert mørketall) til 190 000 tilfeller. Dette gir dermed et anslag på 15 053 kroner per tilfelle. Inflasjonsjustert til 2023-kroner blir anslaget 17 572 kroner per tilfelle.

3.2.6 Spart skattefinansieringskostnad

Den siste prissatte gevinsten er knyttet til reduserte skattefinansieringskostnader. Offentlige overføringer, både i form av finansiering av offentlige tjenester og trygdeutgifter, finansieres med vridende skatter. Ifølge veilederen for samfunnsøkonomiske analyser skal denne kostnaden verdsettes til 20 prosent av overføringen (DFØ, 2023).

I gevinstanalysen anslår vi skattefinansieringskostnaden på følgende måte: 85 prosent av kostnadene i helsetjenesten antas dekket av det offentlige, basert på SSBs helseregnskap (SSB-tabell 10811). For offentlige utgifter til forebygging og reaksjon dekkes naturligvis alle kostnadene av det offentlige. Skattefinansieringskostnaden er deretter 20 prosent av disse kostnadene. I tillegg legger vi, i tilfeller hvor personen går over i arbeid, til reduksjonen i uføretrygd. Vi legger til grunn tallene for minsteytelse presentert innledningsvis i kapittel 3. Til slutt beregner vi skattefinansieringskostnaden av dette som 20 prosent av den reduserte uføretrygden.

3.2.7 Ikke-prissatte virkninger

Kriminalitet har også kostnader som er utfordrende å tallfeste. Selv om disse gevinstene ikke er prissatte er de like reelle, og er viktig del av totalbildet for hva kriminalitet koster samfunnet, og dermed hva samfunnet kan tjene på å få kriminaliteten ned. Viktige ikke-prissatte virkninger inkluderer belastning for pårørende, tidsbruk for dem som ville blitt utsatt for kriminalitet, utenforskap og manglende opplevd trygghet. I vår analyse har vi ikke forsøkt å verdsette de ikke-prissatte virkningene.

3.3 Samfunnsøkonomiske gevinster

Det vi ønsker å belyse er de samfunnsøkonomiske gevinstene av at tidligere straffedømte unngår

tilbakefall, og går over til rus- og kriminalitetsfritt liv i arbeid eller på trygd.

I det videre presenterer vi forutsetninger for analysen av de samfunnsøkonomiske gevinstene, før vi går over til å presentere våre funn. Vi avslutter med å gi vår vurdering av funnene.

3.3.1 Forutsetninger for analysen

Inngangsverdiene for vår analyse ble presentert i foregående kapittel, og når vi skal regne de samfunnsøkonomiske gevinstene må vi gjøre forutsetninger om analyseperiode, prisnivå, diskonteringsrente og realprisjusteringer. Våre forutsetninger er presentert i Tabell 3-2, og det gis en nærmere begrunnelse under tabellen.

Tabell 3-2: Forutsetninger for den samfunnsøkonomiske analysen

Analyseperiode	
Analyseperiode 25-åring	35 år
Analyseperiode 35-åring	25 år
Prisnivå, i år	2023 (til og med november)
Diskonteringsrente	4 %
Realprisjustering	1,1 %

Kilde: Oslo Economics

3.3.2 Analyseperiode

Vi har lagt til grunn en analyseperiode som varer frem til 25-åringen og 35-åringen er 60 år. Det innebærer en analyseperiode på 35 år for 25-åringen og 25 år for 35-åringen.

3.3.3 Prisnivå

Alle tall i analysen er justert til 2023-kroner, ved hjelp av gjennomsnittlig KPI for januar-november 2023.

3.3.4 Diskonteringsrente

En kalkulasjonsrente brukes for å sammenligne og summere nytte- og kostnadsvirkninger som oppstår på ulike tidspunkt. Diskontering ved hjelp av en kalkulasjonsrente er en systematisk metode for å omregne alle prissatte virkninger til den verdien de har i henføringsåret (Finansdepartementet, 2021). Diskonteringen gjør at kostnader som påløper sent i perioden vektet relativt lavere enn kostnader som påløper tidlig.

I tråd med anbefalingene i Finansdepartementets rundskriv R-109/21 legger vi til grunn en diskonteringsrente på 4 prosent, der risikofri rente er på 2,5 prosent og risikopåslaget er på 1,5 prosent (2021).

3.3.5 Realprisjustering

I analyseperioden realprisjusteres alle kostnader med forventet vekst i BNP per innbygger (i volum), i tråd med Finansdepartementets rundskriv R-109/21. I perspektivmeldingen fra 2021 anslås denne veksten til å ligge på 1,1 prosent i perioden frem mot 2060 (Finansdepartementet, 2021).

3.3.6 Resultater

I Tabell 3-3 har vi sammenstilt gevinstene av at en tidligere straffedømt som ellers ville hatt tilbakefall og blitt dømt for å ha utført vold eller mishandling, går ut av kriminalitet og rus og over til å enten motta trygd eller over i arbeid. Vi har sortert gevinstene etter om den tidligere straffedømte går over i trygd eller arbeid etter gjennomført straff.

Tabell 3-3: Netto nåverdi i MNOK av gevinsten av redusert tilbakefall, utgang av rus og overgang til å motta trygd eller arbeid per person

	Ut av kriminalitet og rus			
	Over til å motta trygd		Over i arbeid	
	25-åring	35-åring	25-åring	35-åring
Gevinst i MNOK	~16	~13	~32	~26
Gevinst i MNOK per år	~0,5	~0,5	~1,0	~1,0

Note: Alle tall er i 2023-kroner.

3.3.7 Gevinst av å gå ut av kriminalitet og rus, og gå over til å motta trygd

Gevinsten av at våre eksempelpersoner går ut av kriminalitet og rus og over i trygd er anslått til 16 millioner kroner for 25-åringen over en 35 års periode og 13 millioner kroner for 35-åringen over en 25 års periode. Dette tilsvarer en gevinst per år i analyseperioden på cirka 0,5 millioner kroner.

I både 25-åringens og 35-åringens tilfelle kommer den største prissatte gevinsten som følge av bedret helse og økt levetid som følge av rusfrihet, slik dette verdsettes i helseøkonomiske veiledere, anslått til henholdsvis 10 og 8 millioner kroner. Deretter følger reduserte kostnader i helsetjenesten og rusomsorgen anslått til henholdsvis 3 og 2 millioner kroner, etterfulgt av sparte offentlige ressurser til forebygging og reaksjon, anslått til 2 millioner kroner i begge tilfeller. Både unngåtte kostnader for ofre av kriminalitet og sparte skattefinansieringskostnader prissettes til mellom en halv og 1 million kroner i begge tilfeller.

Vi har lagt til grunn at de tidligere straffedømte blir dømt for å ha utøvd vold eller mishandling når de får tilbakefall etter sonet dom. Det er imidlertid ikke alle lovbrøyttere som begår vold, og vi har også undersøkt hvilken gevinst det har å få en 25-årig person som har begått vinningskriminalitet vekk fra rus og kriminalitet, og over på trygd. Gevinsten er anslått til 14 millioner kroner. De 2 millionene som skiller den totale gevinsten av redusert tilbakefall av de to lovbruddstypene skyldes at det er større sparte offentlige utgifter til forebygging og reaksjon og større unngåtte kostnader for ofre av kriminalitet i tilfellet hvor det er utført vold eller mishandling enn i tilfellet hvor det er utført eiendomstyveri.

3.3.8 Gevinst av å gå ut av kriminalitet og rus, og over i arbeid

Gevinsten av at våre eksempelpersoner går ut av kriminalitet og rus og over i arbeid er anslått til 32 millioner kroner for 25-åringen og 26 millioner kroner

for 35-åringen. Dette tilsvarer en gevinst per år i analyseperioden på cirka 1,0 millioner kroner.

I både 25-åringens og 35-åringens tilfelle kommer den største prissatte gevinsten som følge av økt verdiskaping gjennom arbeid, anslått til henholdsvis 15 og 12 millioner kroner. De prissatte gevinstene som kommer av sparte helsetjenestekostnader, sparte offentlige utgifter til forebygging og reaksjon, samt unngåtte kostnader for ofre av kriminalitet, er de samme som i tilfellet hvor 25-åringen og 35-åringen går ut av kriminalitet og rus og over til å motta trygd. Det er imidlertid også betydelige sparte skattefinansieringskostnader, anslått til om lag 2 millioner kroner for begge. Besparelsene skyldes i all hovedsak sparte offentlige utgifter til uføretrygd.

På samme måte som for trygdescenariet har vi også vurdert gevinstene for 25-åringen dersom den kriminelle løpebanen består av vinningskriminalitet, og ikke vold eller mishandling. Gevinsten er anslått til om lag 28 millioner kroner. Også i dette tilfellet skyldes differansen at det er større sparte offentlige utgifter til forebygging og reaksjon og større unngåtte kostnader for ofre av kriminalitet i tilfellet hvor det er utført vold eller mishandling enn i tilfellet hvor det er utført eiendomstyveri.

3.4 Oppsummerende vurderinger

Vår analyse illustrerer at det å få personer bort fra kriminalitet og rus har store positive gevinster for samfunnet. Analysen bygger på en rekke forutsetninger, og anslagene er naturligvis beheftet med usikkerhet. Det er imidlertid god grunn til å tro at det har stor nytte for samfunnet å få tilbakefalls-kriminaliteten ned.

For samfunnet er det mest å spare på å få yngre personer ut av kriminalitet og rus og over i arbeid. For vår hypotetiske 25-åring anslår vi gevinsten til om lag 32 millioner kroner i nåverdi. Den største delen av gevinsten er knyttet til verdien av deltakelse i

arbeidslivet, anslått til 15 millioner kroner for 25-åringen og 12 millioner kroner for 35-åringen. Deretter kommer de største prissatte gevinstene frem som følge av bedret helse og økt levetid, anslått til 10 millioner kroner for 25-åringen og 8 millioner kroner for 35-åringen, uavhengig av om personen mottar trygd eller er i arbeid.

I tillegg til de prissatte gevinstene må ikke-prissatte effekter tas med i den samlede vurderingen av gevinstene av redusert tilbakefall. Redusert tilbakefall og fravær av rus vil også gi gevinster i form av redusert belastning for pårørende, redusert tidsbruk

for dem som ville blitt utsatt for kriminalitet, redusert utenforskap og økt trygghet i lokalsamfunn. Omfanget av disse virkningene har vi ikke forsøkt å prissette, da det i liten grad eksisterer datamateriale å basere verdsettingen på.

Avslutningsvis understreker vi at de anslåtte gevinstene er basert på konstruerte og hypotetiske eksempler av personer og livsløp. Våre anslag representerer derfor ikke de faktiske samfunnsøkonomiske gevinstene ved forebygging, men bør i stedet tolkes som anslag på mulighetsrommet til slike tiltak.

Referanser

- Bakke, J., 2011. *Kriminalitetens kostnader. En undersøkelse om tyverikriminalitetens kostnader og et anslag over kriminalitetens kostnader*, s.l.: Politihøgskolen.
- Cramer, V., 2014. *Forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i norske fengsler*, s.l.: Oslo Universitetssykehus HF.
- Danielsen, T. & Lorange, E. M., 2023. *Håndbok i tilbakeføringsarbeid*, s.l.: Norges Røde Kors.
- DFØ, 2023. *Veileder i samfunnsøkonomiske analyser*, s.l.: s.n.
- FHI, 2018. *Ti store folkehelseutfordringer i Norge. Hva sier analyse av sykdomsbyrde?*, s.l.: s.n.
- Finansdepartementet, 2021. *Meld. St. 14 (2020–2021) Perspektivmeldingen 2021*, s.l.: s.n.
- Finansdepartementet, 2021. *Rundskriv R-109 Prinsipper og krav ved utarbeidelse av samfunnsøkonomiske analyser mv.*, s.l.: s.n.
- Global Burden of Disease Collaborative Network, 2020. *Global Burden of Disease Study 2019 (GBD 2019)*, Seattle, United States: Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME).
- Helsedirektoratet, 2018. *Helseeffekter i samfunnsøkonomiske analyser. Veileder*, s.l.: Helsedirektoratet.
- Justis- og beredskapsdepartementet, 2013. *Handlingsplan for forebygging av kriminalitet (2013-2016)*, s.l.: s.n.
- Justis- og politidepartementet, 2005. *Kriminalitetens samfunnsmessige kostnader*, s.l.: s.n.
- Knudsen, A. K., 2016. *Sykdomsbyrde som følge av bruk av alkohol og illegale rusmidler i Norge, 2013*. [Internett]
Available at: <http://www.forebygging.no/Kronikker/-2015/Sykdomsbyrde-som-folge-av-bruk-av-alkohol-og-illegale-rusmidler-i-Norge-2013-Resultater-fra-the-Global-Burden-of-Disease-Project-2013/>
- Kriminalomsorgsdirektoratet, 2023. *Årsrapport 2022*, s.l.: s.n.
- Kristoffersen, R., 2020. *Noen tilbakefallsresultater blant løslatte i Norge i 2015 - 2018*, Lillestrøm: Kriminalomsorgens høgskule og utdanningscenter KRUS.
- NAV, 2023. *Uføretrygd*. [Internett]
Available at: <https://www.nav.no/uforetrygd>
- Oslo Economics, 2020. *Konsekvenser av økt bruk av illegale rusmidler i befolkning*, s.l.: s.n.
- Regjeringen, 2017. *Redusert tilbakefall til ny kriminalitet. Nasjonal strategi for samordnet tilbakeføring etter gjennomført straff 2017-2021*, s.l.: s.n.
- Riksrevisjonen, 2022. *Riksrevisjonens undersøkelse av helse-, opplærings- og velferdstjenester til innsatte i fengsel*, s.l.: s.n.
- Røde Kors, 2021. *Nettverk etter soning*. [Internett]
Available at: <https://www.rodekors.no/tilbudene/nettverksarbeid/nettverk-etter-soning/>
[Funnet 13 Desember 2023].
- Røde Kors, 2023. *Budskapsark*, s.l.: s.n.
- Røde Kors, 2023. *Nettverk etter soning i Oslo*. [Internett]
Available at: <https://www.rodekors.no/lokalforeninger/oslo/aktiviteter/under-og-etter-fengselsopphold/etter-soning-i-oslo/>
[Funnet 13 Desember 2023].
- Samfunnsøkonomisk Analyse AS, 2022. *Samfunnsøkonomiske kostnader av kriminalitet*, s.l.: s.n.
- SSB, 2023. *Anmeldte lovbrudd og ofre*. [Internett]
Available at: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/anmeldte-lovbrudd-og-ofre>
[Funnet 13 Desember 2023].
- SSB, 2023. *Flere anmeldte tyverier og bedragerier*. [Internett]
Available at: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/anmeldte-lovbrudd-og-ofre/artikler/flere-anmeldte-tyverier-og-bedragerier>
[Funnet 14 Desember 2023].
- Vista Analyse AS, 2014. *Nettverk etter soning: Hva kan samfunnet tjene på bedre ettervern?*, Oslo: Vista Analyse.
- Øverland, S. et al., 2018. *Sykdomsbyrden i Norge i 2016. Resultater fra Global Burden of Diseases, Injuries, and Risk Factors Study 2016 (GBD 2016)*, s.l.: Folkehelseinstituttet.

oslo**economics**

www.osloeconomics.no

E-post og telefon:
post@osloeconomics.no
+47 21 99 28 00

Besøksadresse:
Klingenberggata 7
0161 Oslo

Postadresse:
Postboks 1562 Vika
0118 Oslo